

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
BÖLÜMÜ**

mm

**Prof. Dr. Mine MENGİ Adına
TÜRKOLOJİ SEMPOZYUMU (20-22 Ekim 2011)
BİLDİRİLERİ**

ADANA-2012

ÖMER SEYFETTİN'İN EFUZ BEY ROMANINDA GERÇEK KİŞİLER

Yrd. Doç. Dr. Bedri AYDOĞAN
Çukurova Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
baydogan@cu.edu.tr

ÖZET: Birden çok edebi türde yazan Ömer Seyfettin edebiyatımızda öykücü kimliğiyle öne çıkar. Bununla birlikte o, roman yazmak istemiş ve bazı romanlarının tefrikasına başlamıştır. Bunların çoğu tamamlanmamıştır. Ömer Seyfettin'in tamamlanan tek romanı Efruz Bey'dir. Efruz Bey romanının en önemli özelliği kurgu kişiler yanında gerçek kişilere de yer vermesidir. Yayımlandığı yıllarda ölmüş ve yaşayan kişiler bu romana girmişlerdir. Bu bildiri Efruz Bey romanındaki gerçek kişileri konu edinecek ve bunların romana niçin girdiklerini irdelleyecektir. Bunun açığa çıkarılması için Efruz Bey'in temaları, ele alınan düşünceler ve buna bağlı olarak gerçek kişilerin bu temalardaki rolleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Efruz Bey, Ömer Seyfettin, romanın kurgu kişileri ve gerçek kişileri.

ABSTRACT: Ömer Seyfettin who wrote in a variety of genres is a well-known author of stories. However he wished to write a novel. He began by writing stories in serialized format. Many of them were not completed. Efruz Bey is the only novel that could be completed. The novel named Efruz Bey contains not only fictional characters but also real characters. Some of the characters were alive when It was published. In this paper the real characters will be examined by questioning the reason for their existence in this novel. In order to analyze this point I will emphasize the themes, the role of the characters inside the themes and the thoughts of the writer.

Key Words: Efruz Bey, Ömer Seyfettin, fictional and real characters characters in the novel, characters, real- life, novel, fictional.

Giriş

Ömer Seyfettin Türk edebiyatının çok yönlü sanatçılarından biridir. Daha okul yıllarındayken şiirle yazı yaşamına girmiş, mensur şiir, fıkra, mektup ve makale gibi değişik türlerde yazdıktan sonra çalışmalarını öykü üzerinde yoğunlaştırmıştır. Bunun karşılığını edebiyatımızın tanınan ve sevilen öykücüsü olarak almış ve öykücülükte önemli bir basamak sayılmıştır (Argunşah, 1999, C.1: 8). Ondan söz etmeden Türk öykücülüğünden söz edilmesi büyük eksiklik olacaktır. Otuz altı yıllık yaşamının son birkaç yılına çok sayıda öykü sığdırmıştır.

Değişik türlerde yazan sanatçılar, özellikle öyküden sonra romana geçmeyi isterler. Ömer Seyfettin de roman yazmayı istemiş ve çeşitli denemeler yapmıştır. Argunşah, “en büyük ideali büyük bir eser yazma arzusunun” teşebbüs olarak kaldığını ve gerçekleştirilemediğini söyler. Dolayısıyla onun romancı yanını göz ardı etmiş olur, (Argunşah, 1999, C.4: 13) ancak denemelerinin bazılarında da kısaca değinir. Onun Küçük Hikaye adlı öyküsünden söz ederken *Koleksiyon* öyküsüyle benzerlik gösteren bu öykünün **Tatlısı Frenkleri** “adlı roman olmasını istediği eserin” parçaları olduğuna değinir. Gerçekten de Ömer Seyfettin birkaç roman denemesi yapmış, bunların bazı parçalarını tefrikaya başlamış ancak sonuna kadar götürmemiştir. Roman denemelerinin çoğu yarım kalmıştır. Cevdet Kudret, **Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman** adlı üç ciltte tamamlanan çalışmasının ikinci cildinde yer verdiği Ömer Seyfettin’in eserleri arasında üç roman adı verir. “**Ashab-ı Kehfimiz** (İçtimai roman), **Efruz Bey** (Fantezi roman), **Yalnız Efe** (Anadolu romanı). Bunlardan üçüncüsünün yarım kaldığını not düşer (Cevdet Kudret, 1981: 19).

Ömer Seyfettin, **Ashab-ı Kehfimiz** adlı eserine yazdığı takdime “Bu küçük romanı beş sene evvel yazdım” diye başlaması onu tamamladığı bir roman gibi gördüğünü açığa koyar. *Gayet Büyük Bir Adam*, adlı öyküsü dergide roman olduğu açıklamasıyla yayımlanmaya başlamışsa da tamamlanamamıştır. *Şimeler*’in de bu öyküyle bağı vardır. Bütün bu bilgiler gösteriyor ki Ömer Seyfettin roman denemeleri yapmış, ancak bunlardan birini, Efruz Bey’i aşağı yukarı tamamlamıştır. Çünkü Efruz Bey diğerlerinden farklı olarak bir roman oylumuna ulaşabilmiştir. Bu konuya ilk işaret eden Pertev Naili, dağınık yayımlanan bölümleri bir araya getirildiğinde Efruz Bey’in 170 sayfaya ulaştığını söyler (Boratav, 1942, Yurt ve Dünya dergisi S.15-16).

Efruz Bey’in bir roman olduğu 1919’da Vakit Gazetesinde tefrika edileceği zaman söylenmiştir. Gazetede 8 ve 9 Ocak tarihinde bir ilanla Efruz Bey hakkında şu bilgiler verilir (Efruz Bey, 3.b, 1976, Bilgi Yayınları) :

Yeni Tefrikamız

EFRUZ BEY

Fantezi roman

Muharriri: Ömer Seyfettin

Bir müddetten beri gazetemizde Tefrika ettiğimiz “Küçük Lort” romanı Yarınki nüshamızda hitam buluyor. Çarşamba gününden itibaren Ömer Seyfettin Beyin “Efruz Bey” unvanlı romanını tefrika etmeye başlıyoruz. “Efruz Bey” memleketimize ait tiplerin ve bazı meyil ve itiyatların, sanatkârâne bir mübalağa ile çizilmiş bir karikatürü hükmündedir. Roman beş fasıldan ibarettir ki, her biri uzunca bir küçük hikâye addetmek mümkündür. Bu fasıl-

lar şunlardır:

1. - Hürriyete Lâyük bir Kahra-
man
2. - Asîller Kulübü
3. - Bilgi Bucağında
4. - Açık Hava Mektebi
5. - Beyaz Serçe

Bu ilan, Efruz Bey'in beş bölümlük bir roman olduğunu bildirmektedir. Ne var ki bu romanın tefrikası da yarım kalmıştır. Ömer Seyfettin'in sağlığında yalnızca ilk bölümü 14 tefrika olarak yayımlanmış, 2. ve 3. bölümleri ise ölümünden 6 yıl sonra yine Vakit gazetesinde yer almıştır. Dördüncü bölüm bir yıl sonra Resimli Ay'da yayımlanırken 5. bölüm ilanda yer almasına karşılık yayımlanmamıştır. Beyaz Serçe adını taşıyan bölümün müsveddeleri veya başka biçimdeki bir metni bugüne kadar ele geçmemiştir. Bölümün yazılıp yazılmadığı da bilinmemektedir. O günün gazetecilik koşulları ve Ömer Seyfettin'in yazış biçimi dikkate alınrsa henüz tamamlanamadığı düşünülebilir. O yıllarda bazen romanların ilk bölümleri yazılıp yayınlanmakta, o bölüm yayımlanırken izleyen bölümler yazılmaktadır. Hatta bazen romanın yalnızca adı konmakta, yayımlanacağı duyurulmakta ve yazımı sonra başlayabilmektedir. Yazarın ilk tefrikasının ardından kısa bir süre sonra ölmesi eserin pek çok bölümünün yazıldığını göstermektedir. Nitekim ilanda duyurulmamakla birlikte kahramanı Efruz olan İnat, Sivrisinek, Tam Bir Görüş adlı bölümlerin bulunmuş olması bunu doğrulamaktadır.

Bu parçalı basım ilanda bildirilmesine karşılık eserin roman olduğunun unutulmasına yol açmış, bölümler çeşitli külliyatlarda farklı kitaplara dağılmış ve ayrı öyküler olarak değer kazanmıştır. Bunda her bir bölümün kendi içinde bütünlük taşıması ayrı bir öykü olarak okunabilmesinin de payı vardır. Pertev Naili'nin tespiti ve hatırlatmasıyla bunun roman olduğu yeniden fark edilmiştir. Tam Bir Görüş ve İnat bölümlerini de anan odur. Ayrıca Efruz Bey'in yeni bir roman tekniğiyle yazıldığını söyleyenler de olmuştur (Cevdet Kudret, 1981, C. 2, 39). Bu da her bölümde ayrı bir temanın işlenmesinden ve kendine özgü kişi kadrosu olmasından kaynaklanmıştır. Onların bağımsız öykü sayılmasının nedenlerinden biri de budur.

Cahit Kavcar, "Efruz Bey Üzerine" adlı makalesinde romanla ilgili belirtilen görüşleri geniş olarak ele almış, kendi görüş ve yorumlarını buna eklemiştir (Kavcar, Belleten, 1972). Gayet Büyük Bir Adam" öyküsünün de romanın başına konulması gerektiğini söyleyerek sekiz bölümlük bir roman oluşturmuştur. Bu sekiz bölümü şöyle sıralar:

- 1 - Gayet Büyük Bir Adam
- 2 - Hürriyete Lâyük bir Kahraman
- 3 - Asîller Kulübü
- 4 - Tam Bir Görüş
- 5 - Bilgi Bucağı
- 6 - Açık Hava Mektebi
- 7 - İnat
- 8 - Sivrisinek

Kimi noktalarda farklı görüşler olsa da Efruz Bey'in bir roman olduğu görüşüne katıldığımı söyledikten sonra, asıl konuma yönelerek romanın kişileri konusunda bir sınıflama yapıp gerçek kişilere geçmek istiyorum.

Her romanın kişilerini değişik özelliklere göre sınıflandırabiliriz. Efruz Bey romanını ben iki yönden sınıflayacağım:

1- a) Değişen kişiler:

Efruz bey romanının her bölümünde farklı temalara işlenmektedir. Buna göre her bölümde yeni kişiler romana girer. Bunlar değişen kişileri oluştururlar.

b) Değişmeyen kişiler:

Efruz Bey'in her bölümünde aynı olan kişilerdir. Bunların ilki Efruz Bey'in kendisidir. Her bölümün ana kişisi odur. Bunun yanında başta annesi olmak üzere Efruz Bey'in hanesindeki diğer kişiler vardır. Bunlar evde çalışanlardır. Hizmet işlerine bakarlar. Despina, Bolulu aşçı ve onun yamağı, evdeki diğer kızlar romanın birçok bölümünde karşımıza çıkarlar.

2- A) Kurgu kişiler:

Yukardaki tasnifte yer alan kişiler

b) Gerçek kişiler:

Romanda pek çok gerçek kişinin adı geçmektedir. Bunların içinde az olmakla birlikte yabancılar da vardır. Gerçek adların bir kısmı roman yazıldığında yaşamakta, bir kısmı ise ölmüşlerdir. Bunlar alelade olmaktan çok çeşitli özellikleriyle tarihe geçmiş tanınmış adlardır. Bu kişiler, alıştığımız biçimde romanda olayları yönlendiren, kanlı canlı roman kişileri değildirler. Düşünceleriyle, yaşayışlarıyla, yapıtlarıyla ve kimi başka özellikleriyle romana girer, daha çok Efruz Bey üzerinde etkili olurlar. Bu etki Efruz Bey üzerinde doğru ve ters orantılı olarak görülür. Bazen onlar gibi düşünen Efruz, bazen onların tam tersi düşüncü ve özelliklerle ortaya çıkar. Doğru veya yanlış düşünceleri söyler, uygular ve temsil eder. Bu özellikleriyle romanın yürütmesine katkıda bulunurlar. Önce bir liste verip sonra bu kişilerin ne maksatla ve hangi özellikleriyle romana girdikleri üzerinde duracağız. Listeyi bölümlere göre oluşturacağız.

Hürriyete Layık Bir Kahraman:

Namık Kemal, Mithat Paşa, Rıza Tevfik, Selim Sırrı, Verdi, bazı imparator adları

Asiller Kulübü:

Yusuf Pinko, Sultan I. Osman, Lord Conson Sgovat, Betofen, Verdi, Wagner, Prof. Verşinker.

Tam Bir Görüş:

Çiçeron, Durkheim, Ahfeşin Keçisi, Damat İbrahim Paşa, Nedim.

Bilgi Bucağında:

Max Nordau, Sefa ile Cefa, Amasya Tarihi Müellifi, Ressam Dersimi, Necip Asım, Ahmet Refik, Rıza Tevfik, Rigaden, Max Linder,, Milaslı Hakkı, Abdulhak Hamit, Manon Lesko, Kamelyalı Kadın, Rafael, Cenap Şehabettin, Abdulaziz Çaviş, Halit Ziya, Omiros, Fikret, Emil Berjera.

Açık Hava Mektebi:

İsmail Hakkı, Ressam Hulusi, Ethem Paşa, Ahmet Cevdet Paşa, Ernest Renan.

Bu liste Efruz Bey romanında pek çok gerçek ada yer verildiğini açıkça gösteriyor. Gerçek kişilerin romana niçin girdiklerini anlamak için Ömer Seyfettin'in konularını nereden çıkarttığına bakmak gerekir. Ömer Seyfettin öykülerinin ve tamamlanmış tek romanı Efruz Bey'in temalarını yaşamdan, yakın çevresinden, sanat ve edebiyat dünyasının ilgi gösterdiği anlayış, akım ve görüşlerinden çıkartmaktadır. Temalarının bir kısmı küçük mizahi olay, durum ve kişilere ilişkindir. Genel geçer, önemsiz görünen temaları mizahi özellikleri ön plana çıkararak işler. Bir kısım öykülerinin teması ise belli iletilerle, ülkülerle yüküdür. Bazı öykülerinde düşünce ögesi ve eleştiri ön plana çıkar. Ömer Seyfettin mizah aracılığıyla gülümseterek eleştirisini yapar, dikenini çok can yakmayacak biçimde batırır. Onun öykülerindeki düşünceler, sorunlar, eleştirdiği alışkanlıklar, yakınında, izlediği çevrelerde bulunmaktadır. Öykü kahramanlarını okuyucu da yakınında hisseder. Onlar gibi kişiler çevreye bakıldığında görülür.

Bizim daha genelleştirerek söylediğimiz bu hususu Tahir Alangu Efruz Bey için belirlemiştir. "Efruz Bey roman serisinin her parçası, Meşrutiyet devrindeki olaylar, o devrin belli başlı kişileri ve akımları ile ilgilidir. O günleri yaşamış olanlar, olay ve kişileri kolaylıkla tanıyabiliyorlar." (Alangu, 293). Alangu, Asılzadeler bölümünden bir de örnek verir. Oradaki Azizüssüçufuzzırtaf adlı kişinin Javalı zengin bir Müslüman'ın o günlerde Kabataş lisesinde öğretmenlik yapan oğlu Osmanül- Uttas olduğunu açıklar. Tahir Alangu bu bilgiyi vermese biz bugün onun kimliğini tanıyamazdık. Bununla birlikte bazı kahramanları bazı özellikleri nedeniyle belirlemek mümkün olmaktadır. Şu özellikleri, şu görüşleri ve tutumuyla bu kişi İsmail Hakkı'ya, Rıza Tevfik'e (...) benziyor diyebiliriz. Şimdi yine bölümlere göre kişilerin hangi özellikleriyle Efruz Bey'de yer aldıklarına bakalım.

Hürriyete Layık Bir Kahraman:

Romanın bu ilk bölümünde Efruz Bey hürriyet kahramanı özelliği ve kimliğiyle karşımıza çıkar. Gerçekte meşrutiyetle, özgürlükle çok ilgilenmese de bir gün gazetede Kanun-i Esasî'yi hatırlatan bir tebliğe dayanarak hürriyetin ilan edildiğini söyler. Oysa Kanun-i Esasî zaten vardır, hatta böyle hatırlatılması romanın karşı gücü Köse Mümeyyiz tarafından yeni bir özgürlük kısıtlamasına yorulur. Ancak Efruz Bey karakteri gereği olmaktan ziyade görünmekten hoşlanan biridir. Hürriyetle ilgisi olmasa da hürriyet kahramanı olma coşkusuyla "Yaşasın hürriyet" diye bağırır. Halk ona inanır ve onu üç gün kahraman olarak başlarında taşırlar. Efruz Bey iğreti bir isimdir, asıl adı ise Ahmet'tir. Bu adı hürriyet kahramanına yakıştıramadığından Efruz müstearını almıştır. Namık Kemal ve Mithat Paşa romanda şöyle yer alır:

“O ana kadar tamamıyla mabeyne mensup geçinen Ahmet Bey velinimetini konağından çıkarırken o kadar “hürriyetperver”di ki yanında Namık Kemal’le Mithat Paşa halis istibdat taraftarı kalırdı” (Efruz Bey, 12).

Bu bölümde adı geçen gerçek kişilerden Namık Kemal ve Mithat Paşa özgürlük kahramanı olarak tanınırlar. Romana bu özellikleriyle dahil olurlar. Romanda Efruz Bey Jön Türk olduğunu da söyler. JönTürkler daha sonra İttihat ve Terakki’yi kurup özgürlük mücadelesi yapmışlar ve II. Abdulhamit’e 2. meşrutiyeti ilan ettirmişler, bir yıl sonra da tahttan indirmişlerdir. Jön Türklerin öncü(1)leri Genç Osmanlılardır. 1865’te kurulan Genç Osmanlılar Cemiyetinin içinde Namık Kemal’de vardır. Tüzüklerini de İtalyan Carbonari cemiyetinden örnek almışlardır. Efruz Bey, Carbonari Cemiyetinden de söz etmektedir. Genç Osmanlılar daha ilk toplantısında haber alınmış ve üyelerin başta gelenleri çeşitli görevlerle İstanbul’dan uzaklaştırılmışlardır. Namık Kemal de Erzurum vali yardımcılığına gönderilmiştir. Bilindiği gibi oradaki görevine gitmemiş ve Mustafa Fazıl Paşa’nın yardımıyla Avrupa’ya çıkmış ve orada siyasi mücadele vermiştir. Üç yıl sonra Avrupadan dönen Namık Kemal özgürlükçü düşüncelerinden dolayı Magosa’da kalebentliğe mahkum edilmiş, Mithat Paşa’nın V. Murad’ı tahta geçirmesiyle çıkan ayla İstanbul’a dönmüştür.

Mithat Paşa özgürlükçü hareketleri destekleyen önemli bir kişiliktir. Abdulaziz’in ölümü üzerine önce V. Murad’ın tahta çıkmasında etkili olur, onun kafa ve ruh sağlığı açısından devleti yönetemeyeceğini görünce kısa sürede bir sözlü anlaşmayla yerine II. Abdülhamit’i, geçirir. 1876’daki birinci meşrutiyeti ve anayasasını hazırlarlar. Komisyonda Namık Kemal ve Ziya Paşa da vardır. Ama aynı Abdulhamit aynı anayasaya göre Mithat Paşa’yı Taif’e gönderir ve orada öldürtür. Namık Kemal ve Mithat Paşa özgürlük savaşımının bedelini ağır ödemişler, ama tarihe bu kimlikleriyle geçmişlerdir.

Efruz Bey, Ahmet adını bir hürriyet kahramanına yakıştıramadığından kendine takma bir ad almak ister. Verdi’nin adının İtalya kralı (Victor Emanuel Roi De İtalie) baş harflerinden oluştuğunu söyleyerek bu yöntemle kendine bir ad yaratmak ister. Türk padişahlarından bir ad yaratamayınca Avrupa padişahlarından bir ad oluştururmuş çalışır. Bu amaçla onların adını yazar.

“Nikola, Vilhem, Edvard, Victor Emanuel, Alfins, Yorgi, Jorp, Fransuva, Jozef,, Albert, Hakon...Bu isimlerin başlarından birer harf topladı. Yazdı:” (Efruz Bey, 36)

Ahmet Bey (Efruz) bir araya getirdiği adların baş harflerinden anlamlı bir ad çıkaramaz. Sonunda bu yöntemden vazgeçer. Sözlükten Efruz adını bulur ve ziyalandırıcı anlamına gelen bu adı çok beğenerek sahiplenir. Artık adı Efruz’dur. Saydığı kral adları da gerçektir. Nikola, Rus Çarı; Vilhem, Alman; Edvard, İngiliz; Victor Emanuel, İtalya; Yorgi Yunan; Alfons, İspanya; Fransuva, Fransız; Jozef, Avusturya-Macaristan; Albert, Belçika; Hakon, Danimarka kralıdır.

Bu bölümde iki gerçek kişinin adı daha geçmektedir. Rıza Tevfik ve Selim Sırrı. Bunlar romanda at üstünde gösterileri izleyen İttihat ve Terakki katipleri olarak gösteriliyorlar. Rıza Tevfik’in İttihat ve Terakki’ye girdiğini, önemli görevlerde bulunduğunu, vekil seçildiğini biliyoruz. Rıza Tevfik daha sonra muhalefet safına

geçmiş ve muhalif partide de önemli görevlerde bulunmuştur. En son Sevr'i imzalayan ekipte bulunmuştur.

Asiller Kulübü:

Bu bölümde Efruz Bey'le asil olmayı hedefleyen kurgu kişilerin öyküsü anlatılır. Efruz, Kamuran, Nermin ve Müzekki Beyler meşrutiyet ve asalet üzerine konuşmaktadırlar. Efruz Bey konuşmanın meşrutiyetten çok asalet kısmı üzerinde durmaktadır. Çünkü bir önceki bölümde ruhunda tutuşan meşrutiyet ve özgürlük ateşi onu olumsuz anlamda yakmıştır. Üç günlük özgürlük kahramanlığından sonra yere çakılmıştır.

“Böyle politika gürültülerinin, şakşakların, adilik, cahillik olduğunu anlamıştı. Şimdi ne meşrutiyet taraftarıydı, ne de istibdat.

- Ben kibarım, ben asilim. Böyle şeylerle uğraşmak bana yakışmaz! - diyordu.

Kahramanlıklarının, verdiği nutuklarını, nümayişlerini, mevkilerini –hiç vaki olmamış gibi- unuttu. O kadar unuttu ki, memlekette siyasi bir tebeddül olup olmadığının bile farkında değildi.”

(Efruz Bey, 56)

Şimdi Efruz Bey bir asiller kulübü kurmak istemektedir. Bunu dört arkadaşıyla yapmaya kalkarlar. Bu dört kişinin her birinin komik öyküleri anlatılır. Kurgu kişilerin gerçeğe ilgisini belirlemek güçtür. Ömer Seyfettin'in, Efruz Bey aracılığıyla bazı sorunları tartışmaya açtığını biliyoruz. Bu sorunları yansıtan kişiler çevresinde vardı. Ancak bizim bunları gerçek birine bağlamamız bu bölüm için kolay değildir. Ancak bu kişilerden birinin gerçek olduğunu Tahir Alangu'nun söylediğini Cahit Kavcar yazısında belirtir. Bu, romandaki Azizüssücfus zırtaf adlı kişidir. Hilmi Yücebaş da Ömer Seyfettin adlı kitabında Alangu'nun konuyu ele alan Vatan Gazetesindeki yazısını aktarır (Alangu, Vatan, 26. 03.1957, “ Ömer Seyfettin ve Kabataş Lisesi”).

Alangu, Ömer Seyfettin'in kahramanlarının gerçekliğiyle ilgili görüşünü belirtip örneğini gösterir:

“Ömer Seyfettin'in hikâyelerinden birçoğunun ya vakası veya onunla birlikte şahısları da otantiktir. Yaşadığı bütün çevreler, tanıdığı bütün şahıslar onun hikâyelerinde kendilerine birer yer buldukları gibi, Kabataş Erkek Lisesindeki hocalığı da bu hikâyelerine geniş ölçüde malzeme vermiştir. Onun bilhassa Efruz Bey roman serisinin her parçası meşrutiyet devrindeki olaylarla o zamanın belli maşlı insanlarıyla ilgilidir. O devirleri yakından bilenler kişileri ve vakaları kolaylıkla tanıyabilirler. Fakat bunlardan bir tanesi vardır ki konumuzla ilgilidir. Efruz Bey serisinden asilzadeler tipi olarak gösterilen Azizilsücf-ül-Zırtaf Bey, Ömer Seyfettin'in Kabataş Lisesindeki arkadaşlarından birisidir. Javalı Müslüman zenginlerden birinin iki oğlundan Haşim-ül Utas Galatasaray'da okurken, diğeri Osman al-uttas Pariste tahsilden çok babasının parasını yemekle vakit geçirir; Birinci dünya savaşı patlar. Java'ya dönemeyen Osman al-Uttas bey kısa yoldan İstanbul'a sığınır. Parasız ve çaresiz kalınca da Kabataş Sultanisinde bir Fransızca öğretmenliği bulur. Ömer Seyfettin'in dersi olduğu günler bütün boş vakitlerini bu Osmanal uttas beyle alay etmekle geçirir; ikisinin karşılıklı

konuşmaları Karagözle Hacivad'ın muhavereleri gibi uzar gidermiş. Adeta tefrika romanları gibi herkes bunların karşılaşmalarını bekler, bir temsil seyreder gibi çevrelerine toplar, kahkahadan kırılırlarmış. Ömer Seyfettin'in ince ve esprili zekası, çok keskin mizacı ve hicivci kabiliyetiyle Uttas beyi bir tarafından yakalar, onu bozuk düzen Türkçesiyle konuşturur, asalet, zenginlik iddialariyle mübalağalı gururunu kendine göre tefsir eder, onu tahrik eder ek kızdırırmış. O yıllarda mizah dergilerinde moda olan, Ömer Seyfettin'in de yazdığı bir çeşit tekellümi hikâye olmuş bu konuşmalar" (Yücebaş, 1960: 55-56).

Tam Bir Görüş:

Bu bölümde Efruz Bey bir sosyologdur. Kitaba karşı hayatı savunur. Teoriye dayanan, kitabi sosyologları halkı tanınamakla eleştirir. Bu bölümde Batı'dan Durkheim, bizden Nedim ve Damat İbrahim Paşa'nın adlarını anar. Durkheim, sosyoloji biliminin kurucusu sayılmaktadır. Bizden saydıklarından Damat İbrahim Paşa, Efruz Bey'e göre en büyük sosyologdur. Efruz Bey, Lale Devrini de Osmanlı'nın rönesansı olarak görür. Nedim ise bu devrin hayata bağlı şairidir. Tanrısal aşk yerine insani aşkı öne çıkararak şiirler yazar. Onun işlediği aşk divan şiirinde en somut ve platonik olmayan bir aşktır. Zevk ve eğence şairi olarak da anılır.

Bilgi Bucağında:

Bu bölüm gerçek kişiler açısından romanın en zengin bölümüdür. Efruz Bey bu bölümde kürsü müderrisi olmuş, Bilgi Bucağında serbest konuşmalar yapmaktadır. Sanat, edebiyat, dil, tarih konularını konuşmalarında ele alır. O dönemde tartışılan tüm sorunlara tersten ve düzden yaklaşıp görüş belirtir. Doğruları da yanlışları da savunur. Devir değişim, arayış ve yenilik devridir. Meşrutiyetin getirdiği özgürlük ve serbestlik ortamında her şey tartışılmaktadır. Bölümde bu dönemin tartışmaların hemen hemen hepsiyle karşılaşmak olasıdır.

Efruz Bey Türklerin Çiçeron'udur. Romanda ilk anılan Çiçeron olur. Bir benzetme ve özdeşleştirme ögesi olarak yer alır. MÖ. 106-43 yılları arasında yaşayan Çiçero, devlet adamı, bilgin, hatip ve yazardır. En önemli yanı felsefeciliği ve hatipliğiydi. Retorik ve edebiyatla da ilgilidir. Efruz Bey'in ona benzerliği her konuda bilgisi olması, pervasızca konuşması ve özellikle de hatipliğiydi. Ek olarak Efruz Bey başarılı bir demagogdu.

Bölümün hemen başında Max Nordau geçiyor. Efruz Bey, onu tanıdığını, samimi olarak görüştüğünü, en önemlisi de onun müşküllerini çözdüğünü söylüyor. Max Nordau o yıllarda Türk aydın ve edebiyatçıları tarafından tanınan ve ilgi gösterilen bir kişidir. Bir Macar Yahudisi olan Nordau, bir dönem siyonizme ilgi duyar. Tıp doktoru olmakla birlikte edebiyatçı yönü ağır basar. Efruz Bey, Türk aydını ve edebiyatçısının iyi tanıdığı ünlü bir kişiyle kendisini eř tutar, hatta onun müşküllerini çözdüğünü söyleyerek kendini yüceltir. Bu konuda Nordau'nun kendisinden yardım isteyen İbranice mektuplarını getirebileceğini söyler. Efruz Bey, çok bilinen "(Beşikten mezara kadar" diye başlayan sözün yarısını, "mezardan beşiğe kadar" biçiminde söylemiş, dil ve mantık yanlışı yaptığı için Reis tarafından dil bilmemekle eleştirilmişti. Efruz Bey

kendisini savunurken Araplar'dan iyi Arapça ve İbranice bildiğini öne sürmüş ve Nordau'yu tanık göstermişti (Efruz Bey, 97).

Bilgi Bucağında bölümünde Efruz Bey, bucak reisiyle çelişir. Bucak reisi o dönem Türk Ocağı başkanlığı yapan Hamdullah Suphi'dir.

Bu bölümde Namık Kemal'in bir sözünü Victor Hugo'ya ait göstererek yine yanlış olarak söyler. Hugo da bu vesileyle andığı gerçek kişilerden biri olur. Doğrusu "Barika-i hakikat müsademe-i efkardan çıkar" olan sözü iyice karıştırarak "Victor Hugo Hazretlerinin dediği gibi 'Müsademe-i hakikat barika-i efkardan doğar' " biçimine sokar.

Ömer Seyfettin Efruz Bey romanında dil ve edebiyat konularına değinirken bazı edebiyatçıları anar ve eleştirir. En çok Servet-i Fünunculara çatar. Bir Milli Edebiyatçı ve hararetili bir yeni lisancı olarak onların Osmanlıca'ya olan düşkünlüklerini eleştirir. Yeni Lisan makalesinde Servet-i Fünuncuları dünküler diye nitelemiş ve onların mazi olduklarını, öldüklerini söylemişti. Onları Fransız edebiyatını taklit etmekler suçlar. Kitaplarının adını dahi onlardan çaldıklarını savlar. Ona göre Ahmet Şuayp'ın Hayat ve Kitaplar adlı kitabının adı dahi çalıntıdır. Alay etmek için bunu tersinden söyler. Ayrıca Şuayp'ın evrak-ı metrukesi arasından bir terkip defteri çıktığını söyleyerek yine onu küçümser.

"Ahmet Şuayb'in evrak-ı metrukesi içinden bir 'Arapça, Acemce terkip' defteri çıkmıştır. Anlaşıyor ki, yazıları kendisi yazmadan birkaç sene evvel, Gaston Deshcams tarafından çalınıp 'La vie et les livres' yani 'Hayat ve Kitaplar' unvanı altında neşrolunan, büyük alimimiz, o parlak terkipleri hep bu defterinden çıkarıyormuş. Diğer eski lisancıların da böyle mükemmel, büyük terkip defterleri olduğu rivayet olunuyor." (Efruz Bey, 102)

Efruz Bey, Hayat ve Kitaplar adının Gaston Deschamp'tan çalındığını söylüyor. Tamlama sözlüğü konusunu daha da geriye götürüyor. Eski dilciler nitelemesi Servet-i Fünunculardan önceki dönemleri, özellikle divan şairlerini de kapsamaktadır. Divan şairleri kafiye lügatleri kullanırlardı. Lügat kullanmayı kolaycılık ve hazırcılık olarak görür, burada bir yaratıcılık olmadığını düşünür.

Yine eskilerden saydığı Tanzimatçı Hamit'i de anlaşılmamakla eleştirir. Edebiyatımızın dahi unvanlı büyük şairini halk anlayamaz. Burada, La Dame aux Camelias ve Manon Lesco romanlarının halka yönelik olduğunu söyleyerek bu romanlar aracılığıyla Alexsandıra Dumas Fils ve Abbe Prevest'i romanına dahil eder. Ardından tiyatroya geçer ve Dahi Hamit'in oyunlarının Shakespeare ve Moliere'inkiler gibi "adi" olmadığını söyler. Hamit'i halktan uzak diğerlerini halka yakın bulur.

Efruz Bey romanının bu bölümünde dil konuları ele alınırken harfler ve yazımla ilgili görüşler de tartışılır. Romanın yazıldığı dönem aydın çevrelerde, kurumlarda bu konularda pek çok görüş belirtilir ve tartışılır. Harf konusu bunlardan biridir. Burada Milaşlı Hakkı adı geçer. Efruz Bey'e göre asıl dahi Milaşlı Hakkı'dır.

"-Harflerimiz mi? - derdi -, bunlarda hiç tereddüde hacet yok; Milaşlı'nın harflerini kabul etmeliyiz. Yalnız biz değil, Avrupa, Afrika milletleri de kabul etmeli. Çünkü,

Milâslı ilmen, fennen Arap, Latin harflerinin hıfzısıhhaya mugayir olduğunu itiraz götürmez bir surette ıspat etmiştir. Bu yeni harflerin mucidi, hakikaten büyük bir dahidir!

Bucaklı'lardan farzı muhal olarak birisi:

- Dâhi diyorsunuz, fakat kimse onun teklifini kabul etmemiş, kimse onun harflerini yazmamış, yalnız kendisi meşgul... -diyecek olursa Efruz Bey

-İyi ya – diye yine Milâslının dâhiliğini ıspat ederdi;" (Efruz Bey, 114)

Latin harflerine geçiş, Arap harflerinin ıslahı, Türkçe ve Arapça sözcüklerin yazılışı gibi konular Tanzimat'tan beri zaman zaman gündeme gelmiş ve tartışılmıştır. Milâslı Hakkı da Meşrutiyet döneminde yeniden gündeme gelen bu tartışmalara katılmış, risaleler yazarak görüşlerini açıklamıştır. Bunlardan biri "Tamim-i Maarif ve Islah-ı Huruf" tur. Milâslı Hakkı Bey 1912'de kurulan Islah-ı Huruf adlı derneğin düzenlediği kongrede de görüşlerini açıklamıştır. Özet olarak Latin harfleri yerine Arap harflerini tercih etmektedir. Biraz ıslahla Arap harfleri Türkçeye daha uygun hale gelir görüşündedir. Yazım konusunda ise huruf-ı munfasılacılarıdır. Huruf-ı munfasılacılar huruf-ı imladan yanadırlar. Bu, Türkçe sözcüklerin ünlülerinin gösterilmesi anlamına gelmektedir. Elif, vav, he ve ye harfleri ünlüleri göstermek için kullanılmalıdır derler. Türkçe sözcüklerde ünlülerin hepsini göstermeyi önerirler. Tüm ünlüler gösterilince harfler ayrı (fasılalı) yazılacaktır.

Efruz Bey romanının bu bölümünde tarih konularına da girilir ve birçok ad sayılır, bunların bir kısmı tarihçi bir kısmı edebiyatçıdır.

"Efruz Bey tarih derslerine nihayet verirken şu sözleri ilave etmişti:

-Bucaklılar! Ahmet Midhat Türkiye'de saltanat hanedanından başka Türk olmadığını ıspat etti halde, yine Afrika zencilerinin Türk olduklarını meydana koymaktan geri durmamıştı. 'Amasya Tarihi' müellifinin buluşları da az değildir. Necip Asım Beyi de unutmamalı. Müverrih Ahmet Refik, Sümer, Akad Hitit'lerin Türk olduğunu diğer bir milli müessesede anlattı. Fakat benim bulduğumu kimse bulamadı. Ben Amerikalıların Türk olduklarını buldum." (Efruz Bey, 109)

Burada sözü geçenlerden Necip Asım öncelikle dilci olmakla birlikte tarihe de yöneldi. Darülfünun'da Türk dili hocalığı yanında Türk tarihi hocalığı da yaptı. Türk tarihinin yazılması, bu yolda belgelerin toplanması amacıyla 1909'da Sultan Mehmet Reşat'ın öncülüğünde kurulan Tarih-i Osmani Encümeninde yer aldı. Bu encümenin hazırlayacağı Osmanlı tarihinin ilk cildinin yazımı görevini Mehmet Arif Bey'le paylaştı. Türk Tarihi Umumisi adlı bir başka kitap daha hazırladı.

Ahmet Refik de edebiyatçı ve tarihçidir. Necip Asım gibi Darülfünun'da Türk ve Osmanlı tarihi müderrisliği görevinde bulundu. 1924- 1927 arasında Türk Tarih Encümeni'nde başkanlık yaptı.

Tarihçilerden söz ederken adını açıkça söylemeyip, Amasya Tarihi adlı kitabıyla andığı gerçek kişi Hüseyin Hüsametdin Yasar'dır. Kitap 12 cilt olarak tasarlanmış ancak dört cildi ve dördüncü cildin bakiyesi basılmıştır. Beşinci cilt kaybolmuş, altı on iki

arasındaki yedi cilt yayımlanmak üzere Amasya Belediyesince satın alınmıştır. Adı Amasya Tarihi olmakla birlikte Amasya'yla sınırlı kalmamış genel Türk tarihinden de söz etmiştir. İkinci cildin genel Türk tarihine ayrıldığı yapıtı Babinger, bir hazine değerinde görmektedir. (İslam Ansiklopedisi., C.3., 6)

Açık Hava Mektebi:

Bu bölümde Efruz yeni bir arayış içine girer. Çünkü o hareket adamıdır. Bir köşeye çekilip oturacak biri değildir. Avrupa'dan kitaplar getirtip okur. Sonunda Avrupa'ya gidip bir konuda eğitim almaya karar verir. Ne eğitimi yapacağı konusunda Müfat Bey'e başvurur. Müfat Bey "Tıfıl kovuğu" adında bir okula sahiptir. Müfat Bey'in intihal karşısı biri olduğu söylendikten sonra söz Fikret'e getirilir ve onun intihalci olduğunu ileri sürülür.

"Müfat Bey her ne hususta olursa olsun intihalin aleyhinde bulunanlardan biriydi. Şiirlerini perestiş derecesinde sevdiği Fikret'in bile yirmi beş senede yazdığı eserin ismini 'Emile Bergerat'dan çaldığına şaşıyordu. Emile Bergerat'ın eseri lyrie Brise idi. Fikret yarım Türkçe kitabına bu terkiib Farisiye tercüme ederek bir isim bulmuştu: 'Rübâb-ı Şikeste'. Kitabının ismini Emile Bergerat'dan çalan bu şairin evine 'Âşiyân' diyorlardı. Birisi bu ismi aldı, gazetesine unvan yaptı. Sonra diğer bir mektepçi kalktı: 'Çocuk Aşiyânı' diye mektep ismi çıkardı." (Efruz Bey, 121)

Efruz Bey önce Fikret'i intihalci olarak suçlayarak romana sokar. Ömer Seyfettin bu konuda Efruz gibi düşünür. Çeşitli yazılarında Servet-i Fünuncuları bu noktada eleştirmiştir. Buna "Yeni Lisan" makalesinde başlayıp bu romanda sürdürür. Çünkü Milli Edebiyatın ve edebiyatçıların asıl rakipleri dünküler dediği Servet-i Fünunculardır. Fecr-i Aticileri kazanmak için onlara fazla yüklenmezler. Daha sonraki dönemde bu beklentileri gerçekleşir. Çünkü Fecr-i Aticilerin bir kısmı onların saflarına katılır. Fecr-i Aticilerin Milli edebiyatçılarla ortak bir yanları vardır: O da Servet-i Fünun'a bakışlarıdır. Beyannamelerinde Servet-i Fünunculara teşekkür etmekle birlikte onları mazi olarak görürler.

Burada söylenmemekle birlikte Fikret eğitimcidir ve "Yeni Mektep" diye bir projesi vardır. Bu proje bazı özellikleriyle bu romanda bu romanda eleştirel olarak öne sürülen "Açık hava mektebi"ne benzer. Fikret orada kent dışında çiftlik benzeri geniş bir arazide kurulacak uygulamalı eğitim yaptıracak bir proje sunar. Bu bir okul ve eğitim modelidir. Ömer Seyfettin bu okul modeline karşıdır. Fikret'in bugünün özel okullarına, bazı yönlerden de üniversitelerine benzeyen bu okul projesine kısaca değinelim.

Tevfik Fikret, o gün geçerli olan teoriye ve bilgiye dayanan Fransız eğitim sisteminden çok uygulamaya, işe, hayata yönelik Anglo sakson eğitim sistemine yakınlık duyar. Kuramdan çok hayata yönelik değer ve becerileri kazandırmaya önem verir. Bu baktırarak değil yaptırarak eğitim anlayışıdır. Buna uygun bir proje sunar. Kuracağı okul, Yeni Mektep Osmanlı Anonim Şirketi adında bir şirketçe işletilecektir. Okul, İstanbul merkezine üç dört saat uzaklıkta, ulaşımı kolay bir yerde, en az bin dönümlük bir arazide ağaçlık, çayırılık ve tarlaları olan çiftlik özelliğinde bir alanda kurulacaktır. Binalar, derslikler, iş atölyeleri ve spor birimlerinden oluşacaktır. Yatılı ve paralı olan okulda, alınacak para iyi bir eğitim için harcanacaktır. Sekiz on iki yaş

arasındaki öğrenciler alınacak, sayı iki yüzü aşmayacaktır. Öğretim süresi sekiz yıl olan okulda öğretim dili Türkçe ve İngilizce olacak, başka dillere de önem verilecektir.

O dönemde başka eğitimciler de buna benzer projeler ortaya koyarlar. İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Satı Bey'in böyle projeleri ve eğitime ilişkin yeni anlayışları vardır. Ömer Seyfettin bunları da eleştirir.

Bu bölümde İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun da adı geçer. İsmail Hakkı romanda yazıldığı gibi pedagoji ve el işleri eğitimi için yurt dışına gider. Bu onun karakteristik özelliğidir ve ansiklopedi maddesinde karşımıza çıkar. Britannica'da "Darulfünun tabiiye bölümünü bitirdi. Bir süre Darulmuallimin'de öğretmenlik ettikten sonra pedagoji ve el işleri öğrenimini incelemek üzere Fransa'ya gönderildi (1910). Türkiye'ye dönünce öğretmenliğini sürdürdü. Bir ara Şemsülmekatip ilkokulunu yönetti ve burada 'Açık hava okulu', 'kendi kendine öğrenim' gibi yöntemleri Türkiye'de ilk kez uyguladı (Ana Britanica, 1986, C. 3: 273) cümleleriyle tanıtılır. Buna göre, romandaki bölüm adını İsmail Hakkı'nın uygulamasından alır. Ömer Seyfettin doğrudan onu hedef alır ve Efruz Bey aracılığıyla alaycı bir biçimde eleştirir.

Okul bahsinde Satı Bey'den de söz etmek gerekir. Satı Bey II. Meşrutiyet döneminin eğitimcilerindedir. Vikipedi'de Satı Bey için verilen şu bilgi bizi ilgilendirir:

"Tevfik Fikret'in yeni okul kurma hayallerinden etkilenen Satı Bey, 1915'te Şişli'de 'Yeni Mektep' adlı özel bir anaokulu ve ilkokul açtı. Fikret'ten bu anaokulu için şiir yazmasını istedi. Edebiyatımızın ilk eğitsel çocuk kitabı Şermin bu okul vesilesiyle yaratılmış oldu. Anaokulu öğretmenleri yetiştirmek içinse "Da-rülmürebbiyat" adlı bir okul açtı."

Efruz Bey'de Satı Bey'in adı açık olarak geçmez, ancak romandaki "Tıfil Kovuğu" adlı okulun sahibi Müfat Bey'in Satı Bey olduğu düşünülebilir. Yukardaki veriler ışığında böyle bir ilişki kurulabilir. Şermin'in yazılış nedeni günümüz eğitim bilimcisi Sedat Sever'in "Tevfik Fikret ve Çocuk Şiirleri" adlı makalesinde yer alır.

İnat:

İnat, Efruz Bey romanının son bölümü ya da son parçasıdır. Efruz Bey'in İnat bölümünde sözünü ettiği gerçek kişilerden biri Ahmet Cevdet (Paşa) dır. Cevdet Paşa'yı romana şöyle dahil eder:

"Ben ne vakit lisana dair bir müşküle rast gelsem, hemen merhum Cevdet Paşanın "Milli Akademi" usulüne riayet ederim. Malum ya, Paşa meşhur Kavâid'ini yazarken evine birçok cahilleri toplar, fiilleri onlara tasrif ettirir, edatları onlara tekrarlatırmış." (Efruz Bey, 155).

Ahmet Cevdet'in böyle bir usulü olup olmadığını bilmiyorum. Ancak Ahmet Cevdet Paşa'nın kavaid kitapları yazdığını biliyoruz. Fuat Paşa'yla ortak yazdıkları Kavaid-i Osmaniye Osmanlının akademisi Encümen-i Daniş'in ilk kitabı olarak basılmıştır (Özkan, 2000: 29).

Sonuç:

Roman bir kurgu ürünü olduğuna göre roman kahramanları da kurgu kişilerdir. Öz yaşama dayanan romanlarda adları ve kimi özellikleri değişmekle birlikte gerçek kişiler yer alırlar. Onların roman kişisi oldukları tartışılmaz, ama gerçeklikleri tartışılabilir. Tamamen öz yaşama dayanan yazarlar bile kişilerinin kurgu olduğunda ısrarlıdırlar.

Ömer Seyfettin öykülerinde ve romanında çevresinde gördüğü, tanıdığı kişilere yer vermiştir. Romanlarındaki kişileri gerçek kişilere benzetebilir, hatta tanıyabiliriz. Efruz Bey romanında bunu daha ileri bir düzeye götürmüş, doğrudan doğruya gerçek kişi adlarına yer vermiştir. Bazen ad vermemiş, ancak onları tanıttak herkeşçe bilinen özelliklerine değinmiştir. Buradan yola çıkarak adlarını vermediği kişileri de gerçek bazı kişilere benzetmemiz, bu şudur dememiz mümkündür. Müfat Bey gerçek bir ad olmamakla birlikte romandaki özellikleriyle Satı (Sati el Hüsri) Beye birebir benzer (Alangu, 492). Bu yönüyle Efruz Bey aynı sınıfa (yani biyografik) giren romanlardan ayrılmıştır. Farklı teknikle yazılmış romandır savı tartışmaya açıksa da ilginç ve inceleme konusu yaptığımız özelliğiyle dikkati çektiği bir gerçektir.

Efruz Bey romanında kurgu kişiler ve gerçek kişiler yer alır. Kurgu kişileri değişen ve değişmeyen kişiler olarak ayırdık. Efruz Bey ve onun hane halkı değişmeyen kişileri oluşturur. Dönemine göre farklı bir teknik gösteren romanın her bölümünde ayrı temalar ele alındığından her bölümün bağımsız bir kişi kadrosu vardır. Buna değişen kişiler dedik.

Romanda pek çok gerçek kişi adlarıyla yer almaktadır. Bazı kişiler ise bazı önemli özellikleriyle anılır. Listesini verdiğimiz bu kişileri hangi özellikleriyle romanda yer aldıklarını işledik. Listedeki her kişiyi değil de önemlileri ele aldık. Benzetme amaçlı romana girenler de bunlar arasındadır. Bu kişilerin sayısı daha da artırılabilir. Bu konu daha geniş araştırmalara muhtaçtır. Zamanla eklemeler olacağı muhakkaktır.

KAYNAKLAR

- Ana Britannica* (1986), C.3, Ana Yayıncılık, İstanbul.
- Alangu, T. (26. 03.1957), *Vatan*, “ Ömer Seyfettin ve Kabataş Lisesi”.
- Argunşah, H. (1999), *Ömer Seyfettin Bütün Eserleri, Hikâyeler*, 4 cilt, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Boratav, P. N. (1942), *Yurt ve Dünya Dergisi* S.15-16.
- İslam Ansiklopedisi* (1991), C.3, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul.
- Kavcar, C. (1972), “Efruz Bey’ üzerine”, *Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kudret, C. (1981), *Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman*, C.II, 4. Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul.
- Ömer Seyfettin (1976), *Efruz Bey*, 3. Baskı, Bilgi Yayınları, Ankara.

- Özkan, N. (2000), *Ahmet Cevdet Paşa – Fuat Paşa Kavâ'id-i Osmaniye*, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Sever, S. (1996), “Tevfik Fikret ve Çocuk Şiirleri” *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.29.S:1 ss. 31-47.
- Yücebaş, H. (1960), *Ömer Seyfettin Hayatı-Hatıraları-Şiirleri*, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık, İstanbul.